

Bijlage 1 – Analyse problematiek arbeidsmigranten en het Coronavirus

Kwetsbare positie arbeidsmigranten vormt een risico voor de volksgezondheid en vitale sectoren

EU-arbeidsmigranten werken, wonen en reizen vaak dicht op elkaar en werken in sectoren zoals de land- en tuinbouw of distributiecentra, vitale sectoren in de Nederlandse economie. De vrees is dat deze plekken mogelijke besmettingshaarden kunnen vormen voor het Coronavirus, wat zowel onwenselijk is vanuit het oogpunt van gezondheid van de arbeidsmigranten, als de benodigde continuïteit voor de werkgevers, voedselvoorziening en de economie. De arbeidsmigranten zitten in een kwetsbare positie, doordat ze veelal afhankelijk zijn van een uitzendbureau die ook de huisvesting regelt, waardoor zij bij verlies van werk ook op straat kunnen komen te staan terwijl ze niet naar het thuisland terug kunnen keren vanwege de afgenomen transportmodaliteiten tussen lidstaten. Doordat de problemen en vragen/onduidelijkheden bij werkgevers aan verschillende domeinen raken (huisvesting, volksgezondheid, werk, vervoer) is een interdepartementale integrale benadering en goede handhaving van groot belang.

De afgelopen weken is door SZW geprobeerd om de meest prangende issues van oplossingen te voorzien. De praktijk rondom arbeidsmigranten (woon-, werk- en vervoersomstandigheden) is dusdanig dat makkelijke oplossingen niet bestaan en laat zien dat oplossingen voor Coronagerelateerde problemen raken aan reeds bestaande onderliggende vraagstukken. Dit speelt vooral ten aanzien van de huisvesting, het vervoer van en naar het werk en de veiligheid op het werk. Daarom vraagt dit om een diepere analyse en in het verlengde daarvan om maatregelen die wellicht meer structureel van aard zijn.

Het is moeilijk om harde cijfers over de aard en omvang van de problematiek te geven. Om wel een goed beeld te kunnen geven van wat er plaats vindt, gaat deze analyse in op de situatie in verschillende sectoren waar veel arbeidsmigranten in werkzaam zijn: de distributiecentra, de agrarische sector en de voedingsmiddelenindustrie. Andere sectoren waar veel migranten werken zijn zoals de bouw en schoonmaak zijn vanwege de beschikbare tijd (nog) niet in beeld gebracht.

Algemene situatieschets

In 2017 werden volgens de laatste CBS-monitor ruim geregistreerde 838 duizend banen vervuld door buitenlandse werknemers, waarvan ongeveer 400.000 door EU-arbeidsmigranten. Van deze EU-arbeidsmigranten werkt 62% via een uitzendbureau. In 2018 werkten 184.000 EU-arbeidsmigranten via een uitzendbureau dat is aangesloten bij de uitzendbranche (ABU en NBBU), de overige groep werkt bij een niet-georganiseerd uitzendbureau of is direct bij de werkgever in dienst.

De top vijf van arbeidsmigranten die werkt via een uitzendbureau is afkomstig uit Polen, Roemenië, Hongarije, Bulgarije en Litouwen. De arbeidsmigranten zijn bij een uitzendbureau gemiddeld 46 weken in dienst. Het merendeel werkt als productie-, logistiek of agrarisch medewerker. Het betreft beroepen die niet vanuit huis zijn uit te voeren. Voor arbeidsmigranten die via de georganiseerde uitzendbureaus aan werk worden geholpen geldt dat ruim 80% werkt in vitale sectoren. Het gaat hierbij vaak om ongeschoold of laaggeschoold werk rond minimumloon. De banen met de laagste uurlonen worden vooral door werknemers uit Midden- en Oost-Europese landen vervuld. Zo heeft ruim 70 tot 80 procent van de werknemers geboren in Roemenië, Polen, Bulgarije en Hongarije een baan met een uurloon onder de 15 euro. 76 procent van de Midden- en Oost Europese arbeidsmigranten heeft bovendien een tijdelijk dienstverband, tegenover 29 procent van de Nederlanders.

De georganiseerde uitzendbureaus zorgden volgens onderzoek van de ABU in 2018 voor de huisvesting van 133.000 van de 184.000 arbeidsmigranten. Het merendeel van de arbeidsmigranten is daardoor afhankelijk van het uitzendbureau voor zowel hun baan als hun woning. De werkgever houdt de kosten van de woning in op het loon, wat is toegestaan indien de woning gecertificeerd is volgens keurmerk uit de branche.¹ Van alle SNF-gecertificeerde woning blijkt dat 54% van de arbeidsmigranten wordt gehuisvest in reguliere woonhuizen en de overige 46% woont op vakantieparken, hotels/pensions of speciale huisvestingslocaties voor

¹ Het algemene keurmerk Stichting Normering Flexwonen (SNF) en sectorspecifieke keurmerk Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF).

arbeidsmigranten. Daarnaast regelt het uitzendbureau ook in de meeste gevallen het vervoer naar werk.

Doordat het werk in sommige sectoren is gestopt, zijn er ook veel arbeidsmigranten die hun baan verloren hebben en daarmee ook hun huisvesting en vervoer. Er zijn geen harde cijfers over het aantal arbeidsmigranten dat hierdoor gebruik moet maken van de noodopvang, maar o.a. het Leger des Heils en de gemeente Breda geven aan dat zij een toename zien op opvanglocaties van mensen uit Midden- en Oost Europa.² Ook hebben verschillende ambassades van thuislanden aangegeven dat zij gevallen te horen hebben gekregen van mensen die op straat zouden zijn gezet en/of die terug wilden keren naar het thuisland.³

Meldingen

Er is niet één punt waar arbeidsmigranten terecht kunnen met hun melding over problemen of misstanden. Afhankelijk van het soort probleem (werk, huisvesting, vervoer, zorg, terugkeer) is er een andere organisatie verantwoordelijk voor het opnemen van meldingen en aanpakken van misstanden. Uitgangspunt is dat de werkgever verantwoordelijk is voor een veilige en gezonde werkomgeving van zijn werknemers en om te voldoen aan de geldende wet- en regelgeving. Tegelijkertijd is er een veelvoud aan publiek en private partijen die betrokken zijn bij het toezicht op de naleving. De Inspectie SZW houdt toezicht op de arbeidswetten. Het kunnen realiseren van huisvesting is een verantwoordelijkheid van gemeenten, terwijl huisvestingskeurmerken SNF of AKF toezien op de kwaliteitsnormen. Gedurende de Coronacrisis zijn ook Veiligheidsregio's en de politie betrokken geraakt door hun rol in de handhaving van de openbare orde en de regels rondom samscholing en het houden van afstand. Bovenop dit alles gelden in verschillende sectoren ook nog verschillende regels (bijv. uit Cao's en/of protocollen) en bijpassende controleinstanties zoals de Stichting Naleving Cao Uitzendkrachten of de bij Stichting Normering Arbeid. Deze veelheid aan partijen staan een snelle afstemming en eenduidige aanpak in de weg.

Bij de Inspectie SZW zijn er sinds het invoeren van de Coronamaatregelen, 591 meldingen binnen gekomen over het gebrek aan bescherming op de werkvloer en andere gerelateerde problemen. Er zijn geen cijfers van hoeveel van deze meldingen afkomstig zijn van arbeidsmigranten, maar de Inspectie SZW ziet in de praktijk dat veel meldingen worden gedaan over sectoren waar veel arbeidsmigranten werken. Bij stichting FairWork, een ngo die zich inzet tegen arbeidsuitbuiting, zijn er circa 200 uiteenlopende meldingen binnen gekomen van arbeidsmigranten sinds de Coronamaatregelen. Deze gaan veelal over bescherming op de werkvloer, huisvesting of vervoer, maar ook signalen van arbeidsmigranten die hun huisvesting zijn verloren doordat het werk is gestopt.

Bij vakbond FNV komen verontrustende meldingen binnen bij sectoren. Deze worden niet geregistreerd op afkomst van arbeidsmigranten, maar per sector. De sectoren waar veel meldingen binnenkomen zijn voeding (breed), logistiek/distributie, vlees en pluimvee, bakkerij en zoetwaren, paddenstoelensector, glastuinbouw en open teelt. Meldingen rondom werk, vervoer, huisvesting waarvan wel te herleiden is dat het gaat om arbeidsmigranten komen sinds de Coronacrisis dagelijks binnen (minstens 10 per dag).

Ook de werkgevers trekken regelmatig bij werkgeversorganisaties aan de bel, met vragen en problemen in het handhaven van de RIVM-lijnen of het aanpassen aan de nieuwe (economische) situatie. De werkgeverslijn van LTO is bijvoorbeeld inmiddels meer dan 600 keer bevestigd door werkgevers die vragen hebben over het toepassen van gepaste voorzorgsmaatregelen en andere Coronagerelateerde vragen. Werkgevers zijn verplicht een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) te maken waar de arbeidsrisico's in kaart gebracht worden en maatregelen om deze risico's te beheersen. De Coronagerelateerde maatregelen zijn gebaseerd op de RIVM-richtlijnen.

Situatieschets op sectoraal niveau

² Vanwege de Coronacrisis is de richtlijn voor de opvang van dak- en thuislozen uitgebreid, waardoor ook arbeidsmigranten die normaliter niet het recht op opvang hebben nu bij de gemeente om noodopvang kunnen verzoeken.

³ Zo heeft de ambassade van Litouwen aangegeven zeker 1000 personen te hebben begeleid, de ambassade Spanje ongeveer 800 personen en daarnaast hebben ook de Roemeense en Slowaakse ambassades aangegeven veel nieuwe meldingen gehad te hebben.

Het is moeilijk om harde cijfers over de aard en omvang van de problematiek te geven. Om wel een goed beeld te kunnen geven van wat er plaats vindt, gaat deze analyse in op de situatie in verschillende sectoren waar veel arbeidsmigranten in werkzaam zijn: de distributiecentra, de agrarische sector en de voedingsmiddelenindustrie.

Distributiecentra

In de distributiecentra zijn volgens een schatting 62.000 mensen aan het werk. Er is een spanningsveld tussen de norm om anderhalve meter afstand te houden aan de lopende band, en de toegenomen werkdruk waarbij in veel gevallen een hogere productiviteit wordt verwacht. Onder arbeidsmigranten is logistiek de meest voorkomende sector. Circa 29% van de arbeidsmigranten die werkt via een georganiseerd uitzendbureau, werkt in de logistiek. Dit komt neer op ongeveer 53.000 arbeidsmigranten, het merendeel van de medewerkers in een distributiecentrum. In distributie wordt er regelmatig gewerkt met grote shifts die tegelijk beginnen en gelijktijdig de toegangspoort ingaan. Daarnaast is het bij het order picken soms lastig om met gepaste afstand tot elkaar te werken.

In de periode 2013-2019 zijn er 101 grootschalige distributiecentra (elk meer dan 40.000 vierkante meter) geopend. Regio West-Brabant is koploper met 18 grootschalige distributiecentra. Gevolgd door Noord-Limburg (15), Groot-Rijnmond (14), Midden-Brabant (12) en Zuidoost-Brabant (8). In veel van deze grootschalige distributiecentra zijn arbeidsmigranten aan het werk. Doordat er momenteel veel online wordt besteld, ligt er een hoge druk op de werkzaamheden in distributiecentra. De distributiecentra liggen vaak ver verwijderd van woonwijken op industriegebieden. Arbeidsmigranten worden om die reden veelal in busjes naar het distributiecentrum vervoerd. Fietsen of het gebruik van openbaar vervoer is op deze locaties bijna geen optie.

Agrarische sector

In de agrarische sector is er veelal sprake van seizoenswerk. Hierdoor is er niet het hele jaar door dezelfde behoefte aan arbeidskrachten en is er een grote flexibele schil van werknemers. Er werken in de sector in totaal zo'n 350.000 mensen waarvan 212.000 een flexibel contract hebben of zzp'er zijn. Van deze flexibele schil zijn er ongeveer 135.000 EU-arbeidsmigranten. Het gaat dus om een groot deel van de mensen die werkzaam zijn in de agrarische sector. Werkgevers in de agrarische sector nemen zowel de arbeidsmigranten zelf in dienst of huren hen in via een uitzendbureau. Met name de glastuinbouw heeft arbeidsmigranten in dienst via uitzendbureaus. Veel werkgevers werken jaarlijks met dezelfde tijdelijke seizoenwerkers uit Midden- en Oost-Europa (voornamelijk Polen).

Enerzijds zijn er agrarische ondernemers die vrezen voor tekorten bij de oogst, omdat het seizoen nog moet beginnen en er verwacht wordt dat arbeidsmigranten minder of zelfs in zijn geheel niet meer naar Nederland reizen om te werken. Anderzijds heeft bijvoorbeeld de sierteeltsector, nu juist veel minder werk waardoor arbeidsmigranten in die sector zonder werk komen te zitten. De werkgeversorganisatie LTO en gelieerde vaktechnische organisaties hebben om deze reden twee bemiddelingsplatformen⁴ in het leven geroepen. Werkgevers zijn ook onderling en regionaal actief om te voorzien in hun arbeidsbehoefte middels collegiale in- en uitleen. De sector ondersteunt werkgevers bij deze collegiale in- en uitleen met informatie. Veel werkgevers staan op dat moment voor de uitdaging om de personeelsbehoefte op een andere manier in te vullen dan normaal gewend middels arbeidsmigranten. Vooralsnog lijkt de sector er vertrouwen in te hebben dat er met het open blijven van de grenzen, collegiale uitleen en met behulp van in de regio samenwerkende uitzendbureaus, er geen tekorten ontstaan. Dit moet echter wel in de gaten worden gehouden.

Voorbeeld problematiek in de praktijk:

Uitzendbureaus in de gemeente Westland geven aan dat het niet mogelijk is alle arbeidsmigranten strikt volgens de RIVM-richtlijnen te vervoeren en tegelijkertijd het productieproces op peil te houden. De Veiligheidsregio Haaglanden heeft vervolgens aangegeven dat continuering van werkzaamheden in de groente- en fruitteelt cruciaal is voor de voedselvoorziening in Nederland en

⁴ helponsoogsten.nl en werkenindelandentuinbouw.nl

dat daarom het aan de voedselvoorziening gerelateerde vervoer doorgang moet vinden. Dit zorgt voor veel verwarring voor werkgevers en werknemers, omdat er bijvoorbeeld op de website van de Politie wordt aangegeven dat er wel boetes volgen als collega's bij elkaar in een busje zitten zonder gepast afstand. Er zijn bovendien wisselende berichten wat betreft de beboeting van het uitzendbureau en in sommige gevallen de individuele arbeidsmigranten.

Een van de vraagstukken die in het geval vervoer ook worden aangedragen door LTO, is de vraag of een huisvestingslocatie waarbij arbeidsmigranten gezamenlijke voorzieningen delen, ook zou kunnen worden gezien als één meerpersoonshuishouden onder de voorwaarden die het RIVM ook stelt. In dat geval kunnen namelijk de arbeidsmigranten die in één huis wonen onder bepaalde voorwaarden wel gebruik maken van gezamenlijk vervoer. Het is bovendien duidelijk geworden dat verschillende veiligheidsregio's verschillende beleidsregels gebruiken en handhaven.

Voedingsmiddelenindustrie

In de voedingsmiddelenindustrie werken naar schatting 144.000 mensen (2019) over 6185 bedrijven. Dit is ongeveer 19,1% van de totale industriële werkgelegenheid. Van alle arbeidsmigranten die werken via een georganiseerd uitzendbureau, werkten in 2018 27% in de voedingsmiddelenindustrie. Dit gaat dus om ongeveer 50.000 arbeidsmigranten die dagelijks werken aan het verpakken en verwerken van voedingsproducten. De voedingsmiddelenindustrie kenmerkt zich door veelal industriële omgevingen met grote fabrieken en lopende band-werk, wat niet vanzelfsprekend is in te richten met 1,5 meter afstand tussen werknemers.

Zowel in de voedselmiddelenindustrie als in de logistiek zijn op dit moment extra handen nodig. Dit heeft o.a. te maken met de bevoorrading van supermarkten.

Voorbeeld problematiek in de praktijk:

Een bakkersbedrijf in Brabant werkt voornamelijk met een vast uitzendbureau. Bij dit bakkersbedrijf werken ong. 140 medewerkers (gedeeltelijk in vaste dienst, gedeeltelijk via de uitzendorganisatie). De huizen van de arbeidsmigranten die wonen in Tilburg en Waalwijk raken overvol. De arbeidsmigranten die tot nu toe in België hebben gewoond zijn naar NL verhuisd, om aan de behoeftes (qua capaciteit) te voldoen. In een van de woningen wonen 12 mensen bijeen. Daardoor is het in de woning niet mogelijk om de RIVM-richtlijnen voldoende op te volgen. De RIVM-richtlijnen worden nauwelijks opgevolgd op de werkvloer, op 27 maart zijn er wel plastic afscheidingen geplaatst. De medewerkers die zich ziek voelen worden door de coördinatoren van het uitzendbureau onder druk gezet om te komen werken. De werknemers zijn bang om te weigeren. De medewerkers hebben niet de beschikking over hun eigen (recente, van 2020) verzekeringspas.

Dit zijn voorbeelden van slecht werkgeverschap waarbij de werkgever niet de verantwoordelijkheid neemt voor de gezondheid en veiligheid van zijn werknemers en daarbij de wettelijke verplichtingen en de normen van het RIVM niet in acht neemt.

Knelpunten arbeidsmigranten en Corona

De problematiek heeft dus betrekking op huisvesting, vervoer, maar ook op de toegang tot de zorg voor arbeidsmigranten. Dit is vaak gerelateerd aan de afhankelijke positie van de arbeidsmigrant tot de werkgever of het uitzendbureau. Er zijn signalen uit de vakbond dat zieke arbeidsmigranten doorwerken, omdat zij anders niet betaald krijgen en daardoor bijvoorbeeld ook hun huisvesting verliezen. Er zijn signalen dat er werkgevers zijn die werknemers bij de ingang van het bedrijf checken op ziekteverschijnselen. Zieke werknemers mogen vervolgens niet aan het werk, maar arbeidsmigranten kunnen vervolgens ook niet terug naar huis omdat zij afhankelijk zijn van het gezamenlijk vervoer. Er zijn daarentegen ook signalen van werkgevers die druk uit oefenen op arbeidsmigranten om door te werken bij verkoudheidssymptomen⁵ of zelfs bij ziekte. Daarnaast geeft de FNV aan dat arbeidsmigranten bang zijn dat ze geen zorg ontvangen omdat ze geen zorgpasje van hun werkgever hebben ontvangen, of omdat de zorgverzekering stopt na ontslag (indien de werkgever dit van het loon inhield). Uit vrees gaan zij niet tijdig naar de huisarts. Bij

⁵ In de RIVM-richtlijnen is aangegeven dat mensen die werken in vitale beroepen met verkoudheidssymptomen wel aan het werk kunnen, wat voor onduidelijkheid zorgt bij arbeidsmigranten die hebben begrepen dat zij juist bij verkoudheid binnen moeten blijven.

een check van de FNV bleek dat op één woonlocatie ruim 50 mensen waren zonder zorgpas. Op een andere locatie hadden 8 mensen geen zorgpas, bij steekproef onder 40 arbeidsmigranten. Ook komt voor dat premies wel worden ingehouden, maar niet afgedragen.

De maatregelen die EU-lidstaten rondom de grenzen hebben genomen om de volksgezondheid te beschermen hebben direct invloed op de normale praktijk van arbeidsmigranten. Normaliter kunnen arbeidsmigranten direct de grens over en kunnen zij regelmatig op en neer naar het thuisland. Ook wanneer bijvoorbeeld het dienstverband eindigt. Op dit moment is reizen naar het thuisland echter moeilijk, zo niet onmogelijk. Dit zorgt ervoor dat arbeidsmigranten soms geen kant op kunnen. Anderzijds willen arbeidsmigranten niet terug naar het thuisland vanwege het quarantaine-regime in het thuisland of een mindere gezondheidszorg in het thuisland. Ook bestaat er nog een aanzienlijke groep die, onder de juiste hygiënische omstandigheden, juist wel werkzaam wil blijven in Nederland.

Conclusie

Werkgevers zorgen met man en macht ervoor dat het werk in de genoemde sectoren door kan gaan. Veel werk gaat door; ook voor arbeidsmigranten. Werkgevers worden geconfronteerd met onduidelijkheid over hoe regels van de Rijksoverheid, lokale overheden, veiligheidsregio's en controlerende instanties moeten worden geïnterpreteerd en nageleefd. De communicatie is nu vaak te algemeen voor specifieke situaties. In het geval van arbeidsmigranten zijn er specifieke problemen in de huisvesting en het gezamenlijke vervoer, waar nu geen eenduidige oplossing voor is. We zien dat werkgevers ook zoekende zijn naar de juiste maatregelen die zij kunnen treffen om de arbeidsmigranten die voor hen werken, zo goed mogelijk te beschermen. Voorop staat dat niemand gebaat is bij een uitbraak van het Coronavirus bij een grote groep arbeidsmigranten. Hierdoor zou de volksgezond en continuïteit van vitale processen in gevaar kunnen komen.

Uit de verschillende klachten blijkt dat het niet altijd goed gaat. Gegeven de wijze waarop arbeidsmigranten werken, wonen en reizen, is het belangrijk dat er op korte termijn oplossingen worden gevonden. Tegelijkertijd is het goed mogelijk dat er moet worden gezocht naar langdurige oplossingen die passen bij een '1,5 meter samenleving'. Gelet op de casuïstiek die via sociale partners, ambassades en ngo's zijn verkregen, zijn er vijf grote lijnen zichtbaar op het gebied van de werksituatie, de huisvesting, het vervoer, de zorg en de grenzen. De problematiek vraagt daarom om een gezamenlijke oplossing. Door de vele betrokken instanties op lokaal en landelijk niveau is het moeilijk om in deze periode van onzekerheid tot eenduidige oplossingen te komen. Het is wenselijk de coördinatie daartoe te versterken.